

Marek Majka*

Używanie oznak lub mundurów strony przeciwnej w trakcie konfliktu zbrojnego

Streszczenie

Celem artykułu jest omówienie używania odznak lub mundurów wojskowych strony przeciwnej w trakcie konfliktu zbrojnego oraz regulacji prawa humanitarnego dotyczących tego zagadnienia. Poruszane są zarówno kwestie prawa pozytywnego, jak i zwyczajowego. Omawiane są sytuacje, w których takie zachowanie jest dozwolone oraz zakazane. Autor objaśnia potencjalne skutki prawne, jakie może nieść kombatantom stosowanie tej metody walki. Opisana jest także penalizacja tego działania zarówno na gruncie prawa międzynarodowego, jak również rodzimego porządku prawnego.

Słowa kluczowe: międzynarodowe prawo humanitarne, mundur, oznaki wojskowe, zbrodnie wojenne, status kombatanta, metody walki

Use of Insignia or Uniforms of the Opposing Party During an Armed Conflict

Abstract

The objective of this article is to discuss the use of enemy military insignia or uniforms during armed conflict and the regulation of humanitarian law concerning this issue. The article addresses both written and customary law aspects. It also examines situations in which such conduct is permissible or prohibited. The author explains the potential legal consequences that combatants may face when employing this method of warfare. The criminalization of such actions is analyzed within the framework of international law as well as domestic legal systems.

Keywords: international humanitarian law, uniform, military insignia, war crimes, combatant status, methods of warfare

* Student III roku prawa, Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji, e-mail: marekmajka50@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0002-6867-3685>

© by the author, licensee University of Lodz – Lodz University Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)
Received: 17.04.2025. Verified: 20.05.2025. Accepted: 10.10.2025.

1. Wprowadzenie

Podstępny zawsze były uznawane za skuteczne środki walki. Od początku historii wojen pomogły one wygrać wiele bitew. W *Iliadzie* Homera Troja zostaje zdobyta dopiero po wykorzystaniu fortelu – Achajowie podstępnie upozorowali odstąpienie od oblężenia, pozostawiając przed miastem drewnianego konia, w którego wnętrzu skryli się wojownicy. Koń został wciągnięty przez trojan do miasta, a w nocy wyszli z niego żołnierze i otworzyli bramy Troi. Dalekowschodni generał Sun Tzu napisał jedną z najbardziej znanych książek na temat wojskowości – *Sztukę Wojny* – w której zawarł opisy wielu różnych podstępów. Wraz z rozwojem cywilizacyjnym wykształciła się potrzeba stworzenia ram prawnych, które uregulowałyby prowadzenie wojny i ograniczyły jej negatywne skutki i okrucieństwo. W ten sposób powstało prawo humanitarne konfliktów zbrojnych, a podstęp jako metoda walki również został w nim uregulowany.

W art. 24 Regulaminu Haskiego¹ znajduje się przyzwolenie na używanie forteli wojennych. Podobną normę można znaleźć w art. 37 ust. 2 Pierwszego Protokołu Dodatkowego do Konwencji genewskich (dalej: PD I) – podstępny wojenny nie są zabronione. Dodatkowo przepis ten definiuje podstęp wojenny jako działania, których celem jest wprowadzenie przeciwnika w błąd lub skłonienie do postępowania nieostrożnego. Artykuł ten wprowadza jednak pewne wymogi prawne, dotyczące stosowania forteli wojennych – podstępny wojenny nie mogą być sprzeczne z prawem międzynarodowym i nie mogą stanowić wiarołomstwa.

Przykładem podstepu wojennego jest używanie oznak, sztandarów, symboli lub mundurów wojskowych stron przeciwnych². Prawo humanitarne nakłada jednak na ten proceder pewne ograniczenia, których nieprzestrzeganie może w skrajnych przypadkach stanowić zbrodnię wojenną. Ponadto, nawet legalne stosowanie tej metody walki niesie prawne konsekwencje takie jak ograniczenie pewnych przywilejów wynikających ze statusu kombatantha.

Celem niniejszego artykułu jest omówienie regulacji prawnych dotyczących tej metody walki oraz rozważenie, czy są one przystające do współczesnych czasów.

2. Ramy prawne

Normy prawne zawierające ograniczenia używania oznak lub mundurów przeciwnika znajdują się w wielu różnych aktach prawa humanitarnego oraz w międzynarodowym prawie zwyczajowym. W art. 23(f) Regulaminu Haskiego czytamy o zakazie bezprawnego używania oznak wojskowych i mundurów nieprzyjaciela, jednakże przesłanka bezprawności nie jest w samym akcie nigdzie sprecyzowana. By ją wyjaśnić, należy sięgnąć do innych źródeł prawa międzynarodowego oraz praktyki państw.

W PD I art. 39 ust. 2 znajduje się zakaz używania sztandarów, flag, symboli, odznak lub mundurów wojskowych. W przeciwieństwie jednak do Regulaminu Haskiego tutaj enumeratywnie wymieniono sytuacje, w których zakaz ten obowiązuje. Mowa tu o następujących zdarzeniach: podczas ataku, dla zamaskowania, wsparcia, ochrony lub utrudniania operacji wojskowych. W interpretacji tego przepisu pomaga orzecznictwo, a szczególnie proces Ottona Skorzenego i płynące z niego wnioski. W czasie II wojny światowej 150 brygada dowodzona przez Ottona Skorzenego w trakcie niemieckich działań podczas operacji ardeńskiej na przełomie 1944 i 1945 r., działając na zapleczu wroga, nosiła mundury

1 Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej (Dz.U. z 1927 r., nr 21, poz. 161 ze zm.).

2 P. Ochman, J. Wojaś, *Podstęp i wiarołomstwo w czasie konfliktu zbrojnego – prawne aspekty i możliwości współczesnego wykorzystania*, „Sprawy Międzynarodowe” 2016, nr 2, s. 30.

i używała wozów z oznaczeniami armii amerykańskiej w celu wywołania zamętu za linią wroga³. Co jednak kluczowe – w trakcie bezpośrednich starć żołnierze nosili mundury niemieckie⁴. Podczas procesu prowadzonego w roku 1947 przez amerykański sąd wojskowy Skorzeny oraz inni oficerowie z tej formacji zostali uniewinnieni⁵. Wynikła z tego reguła interpretacyjna, tzw. zasada Skorzenego – używanie oznaczeń i mundurów strony przeciwnej jest dozwolone, jeśli nie zachodzi ono w trakcie walki. Została ona później rozszerzona o zakaz używania oznak lub mundurów strony przeciwnej w trakcie przemieszczania się do rejonu walk⁶.

Zasada ta znajduje zastosowanie również w obecnych czasach. W 2008 r. kolumbijskie siły specjalne doprowadziły do uwolnienia 15 zakładników przetrzymywanych przez komunistyczną partyzantkę. W trakcie operacji agenci przeniknęli do struktur organizacji, zostali przydzieleni do ochrony zakładników, a następnie przekonali dowództwo partyzantki, że zakładnicy muszą się spotkać z „misją humanitarną”. Na miejsce spotkania miał zakładników przetransportować nieoznaczony helikopter, w którym faktycznie znajdowali się kolumbijscy żołnierze przebrani za członków partyzantki. Prawdziwi partyzanci przekazali zakładników załodze statku powietrznego, ale ci zamiast polecieć na spotkanie, uwolnili transportowanych⁷.

Pewną wątpliwość mogą rodzić opaski i taśmy, które są często stosowane w obecnych czasach z powodu podobieństwa mundurów między stronami konfliktu⁸. W art. 39 PD I wymieniane są odznaki lub symbole strony przeciwnej, a wymienione wcześniej znaki identyfikujące nie mają umocowania ustawowego – zależnie od interpretacji nawet umyślne używanie ich jako podstęp wojenny mogłoby być legalne. Z drugiej strony art. 1 Regulaminu Haskiego, art. 4 Konwencji Genewskiej⁹ wskazują, że odznaka musi być rozpoznawalna, a opaski i taśmy spełniają tę przesłankę. Dodatkowo, stosując wykładnię historyczną, zawarcie w przepisach rozpoznawalnych odznak wynikało między innymi z faktu, że w XIX w. w związku z brakiem ustandaryzowanych mundurów często używano opasek naramiennych do identyfikacji¹⁰. Na koniec warto wspomnieć, że opaski i taśmy są używane w celu identyfikacji, czy osoba je nosząca jest przyjacielem czy przeciwnikiem, a nie np. dekoracyjnie. Wskazuje to na ich militarny charakter, a co za tym idzie pełnienie przez nie funkcji odznak wojskowych.

Warto zaznaczyć, że zakaz używania oznak lub mundurów strony przeciwnej nie wynika tylko z prawa pisanego. Reguła ta jest również normą prawa zwyczajowego¹¹. Brak jest przeciwnej praktyki państw¹² – podpisywane konwencje, jak np. Regulamin Haski, PD I czy Statut Rzymski¹³ oraz źródła

3 *Trial of Otto Skorzeny and Others*, https://www.worldcourts.com/imt/eng/decisions/1947.09.09_United_States_v_Skorzeny.pdf (dostęp: 30.05.2025).

4 M. Łabuz, *Chuligani Skorzenego – 150. Brygada Pancerna w Ardenach, część 1, II WOJNA ŚWIATOWA 2025*, <https://warhist.pl/artukul/chuligani-skorzenego-150-brygada-pancerna-w-ardenachczesc-1/> (dostęp: 15.02.2025).

5 P. Ochmann, J. Wojaś, *Podstęp...*, s. 30–31; *Trial of Otto Skorzeny...*

6 M. Piątkowski, *Wojna powietrzna a międzynarodowe prawo humanitarne*, Łódź 2021, s. 570–571.

7 P. Ochman, J. Wojaś, *Podstęp...*, s. 30–31.

8 M. Bąk, *Plamy i taśmy – rzecz o maskowaniu*, <https://www.tysol.pl/a93801-tylko-u-nas-marcin-bak-plamy-i-tasmy-rzecz-o-maskowaniu> (dostęp: 12.03.2025).

9 Konwencje o ochronie ofiar wojny z 12.08.1949 r. (Dz.U. z 1956 r., nr 38, poz. 171).

10 T. Pfanner, *Military Uniforms and the Law of War*, „International Review of the Red Cross” 2004, t. 86, nr 853, s. 105.

11 Reguła 62 *Customary IHL Database*, <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule62> (dostęp: 15.02.2025).

12 Wymogiem powstania normy prawa zwyczajowego jest powszechna praktyka państw; patrz: art. 38 lit. B Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (Dz.U. z 1947 r., nr 23, poz. 90).

13 Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie 17.07.1998 r. (Dz.U. z 2003 r., nr 78, poz. 708).

prawa krajowego, np. art. 126 ust. 2 Kodeksu Karnego¹⁴, czy podręczniki wojskowe różnych państw¹⁵ – świadczą natomiast o woli jej podtrzymywania. W swej treści jest ona zbieżna z art. 39 ust. 2 PD I. Warto jednak zaznaczyć, że nie zawsze tak było – jeden z najstarszych aktów praktyki państw – kodeks Liebera – przewidywał, że każda osoba walcząca w mundurze strony przeciwnej bez żadnych oznak, wyróżniających nie może liczyć na ochronę zapewnianą jeńcom¹⁶. Zakaz używania oznak lub mundurów strony przeciwnej obowiązuje również w konfliktach międzynarodowych¹⁷.

Na koniec warto wspomnieć o ostatnim ograniczeniu, które wynika w dużej mierze z poprzednich. Bezprawne używanie oznak lub mundurów strony przeciwnej w trakcie konfliktu zbrojnego, które zmierza do lub skutkuje ranieniem, pojmaniem lub zabiciem przeciwnika jest zbrodnią wojenną i jest zakazane. Normę tę można znaleźć w art. 8 lit. b tiret vii Statutu Rzymskiego – ale również w prawie zwyczajowym¹⁸. Warto odróżnić ten rodzaj zbrodni wojennej od zbrodni wiarołomstwa. Wiarołomstwo to działanie odwołujące się do dobrej wiary przeciwnika w celu wprowadzenia go w błąd, żeby myślał on, że ma prawo skorzystać z ochrony przewidzianej przez przepisy prawa humanitarnego. Działanie to skutkuje lub zmierza do zabicia, ranienia lub pojmania przeciwnika¹⁹. W przypadku używania mundurów lub oznak przeciwnika wakuje element dotyczący przekonania przeciwnika, że ma prawo skorzystać z ochrony przewidzianej przez przepisy prawa humanitarnego²⁰.

Zakaz używania oznak lub mundurów strony przeciwnej obowiązuje również w trakcie działań zbrojnych na morzu i w powietrzu, ale inaczej wyglądają ograniczenia na nie nałożone. W przypadku wojny powietrznej obowiązuje bezwzględny zakaz używania oznaczeń strony przeciwnej, który wynika jednak z prawa zwyczajowego, a nie pisanego – brak odesłania w art. 39 PD I do prawa wojny powietrznej przy jednoczesnym odesłaniu do prawa konfliktów zbrojnych na morzu oznacza, że ten przepis nie obowiązuje w aspekcie wojny powietrznej²¹. Każde takie działanie będzie bezprawne w świetle prawa międzynarodowego. Inaczej sytuacja wygląda w przypadku wojny morskiej. Co prawda, podobnie jak w przypadku wojny lotniczej duża część prawa obowiązującego wynika ze zwyczaju²², ale regulacje dotyczące używania oznak nieprzyjaciela wyglądają analogicznie do wojny lądowej. Zgodnie z art. 29 Konwencji ONZ o prawie morza²³ z 1982 r., by uznać dany statek za okręt wojenny musi posiadać odpowiedni znak odróżniający (analogiczny wymóg dotyczy statków handlowych zmienianych w okręty wojenne)²⁴. Mimo to używanie oznaczeń, np. bandery, przeciwnika jest dozwolone na podobnych zasadach jak w wojnie lądowej. Okręt może używać fałszywej flagi do czasu ataku oraz by uniknąć

14 „Tej samej karze podlega, kto w czasie działań zbrojnych używa niezgodnie z prawem międzynarodowym znaku ochronnego dla dóbr kultury lub innego znaku chronionego przez prawo międzynarodowe albo posługuje się flagą państwową lub odznaką wojskową nieprzyjaciela, państwa neutralnego albo organizacji lub komisji międzynarodowej”. Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks Karny (Dz.U. z 2024 r., poz. 17 ze zm.), dalej: k.k.

15 Australian Defence Force, *LOAC Manual* (2006), Canberra 2006, § 6.35 i § 7.6.

16 Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code), 24 April 1863 art. 63 i art. 65.

17 Reguła 62 *Customary IHL Database*, <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule62> (dostęp: 15.02.2025).

18 Tamże.

19 J. Izydorczyk, *Wiarołomstwo wojenne*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” 2023, nr 113, s. 195; Art. 37 PD I ust. 1.

20 S. Gutan, *The Use of the Uniform of the Enemy – Between Perfidy and the Ruses of War*, „The 16th International Scientific Conference «Strategies XXI» Proceedings” 2020, t. 16, cz. 2, s. 177–178.

21 M. Piątkowski, *Wojna powietrzna...*, s. 571.

22 W. Góralczyk, K. Karski, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2024, s. 444.

23 Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza sporządzona w Montego Bay 10.12.1982 r. (Dz.U. z 2002 r., nr 59, poz. 543).

24 Konwencja o przerabianiu statków handlowych na okręty wojenne z 18.10.1907 r. (Konwencja haska VII), Dz.U. z 1936 r., nr 6, poz. 65.

zatrzymania²⁵. W art. 39 ust. 3 PD I znajduje się odesłanie do prawa międzynarodowego dotyczącego konfliktów zbrojnych na morzu, co potwierdza obowiązywanie regulacji.

Używanie mundurów lub oznak strony przeciwnej jest dozwolone w wojnie lądowej i morskiej, jeśli nie zachodzi ono w trakcie walki lub przemieszczania się do rejonu walki oraz jeśli nie jest aktem wiarołomstwa. Natomiast w przypadku wojny powietrznej obowiązuje bezwzględny zakaz. Normy regulujące to zachowanie należą zarówno do prawa pisanego, jak i zwyczajowego i obowiązują niezależnie od tego, czy konflikt zbrojny jest międzynarodowy, czy nie. Pewne wątpliwości może rodzić użycie taśm jako odznak identyfikujących, ale interpretacja przepisów wskazuje, że spełniają one przesłanki by zostać za nie uznane.

3. Status kombatanta

Od posiadania statusu kombatanta zależy sytuacja prawna danej jednostki w trakcie konfliktu zbrojnego. Status ten przysługuje członkom następujących grup – armii regularnych, oddziałów ochotniczych, sił porządkowych oraz powstań masowych (*levee en masse*)²⁶. Członkowie sił zbrojnych mają status kombatanta z racji przynależności do sił zbrojnych – choć nadal powinni odpowiednio odróżniać się od ludności cywilnej²⁷, to np. brak munduru nie pozbawia ich tego statusu²⁸. Natomiast pozostałe grupy muszą spełniać pewne przesłanki. Co do zasady na czele tych grup musi stać osoba odpowiedzialna za swoich podwładnych oraz musi istnieć system wewnętrznej dyscypliny. Dodatkowo kombatanci muszą przestrzegać w swoich działaniach prawa humanitarnego oraz nosić jawnie broń. Wszystkie wymienione wyżej grupy, pomijając ostatnią, wymagają stosowania odpowiedniego znaku rozróżniającego – musi on być stały i dający się rozpoznać z daleka²⁹. Szczególnym wyjątkiem są jedynie uczestnicy powstań masowych, czyli ludność terytorium niezajętego, która reagując na zbliżające się wojska strony przeciwnej, a nie mając czasu zorganizować się z wymogami art. 1 Regulaminu Haskiego, dobrowolnie chwyta za broń. W stosunku do nich nie jest wymagana również przesłanka „osoby odpowiedzialnej za swych podwładnych”³⁰. Po II wojnie światowej, w świetle Konwencji Genewskich³¹ i następnie PD, partyzanci oraz członkowie ruchów oporu zostali również *expressis verbis* uznani za członków sił zbrojnych, a więc są postrzegani jako jednostki posiadające status kombatanta.

Kombatantowi przysługuje status jeńca wojennego, jeśli znajdzie się we władzy strony przeciwnej³². Status ten na mocy Trzeciej Konwencji Genewskiej – o traktowaniu jeńców wojennych – zapewnia im szeroką ochronę. W jej zakres wchodzi między innymi zakaz zabijania, naruszania nietykalności cielesnej, okrutnego lub poniżającego traktowania czy nakaz leczenia chorych i rannych³³. Jeńca wojennego nie można również sądzić za działanie zgodne z prawem wojennym (tzw. Przywilej

25 J. Kraska i in., *Newport Manual on the Law of Naval Warfare*, Newport 2023, s. 126.

26 W. Góralczyk, K. Karski, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe...*, s. 432 i nast.; art. 1 Regulaminu Haskiego; art. 43 ust. 1 i ust. 2 PD.

27 Art. 44 ust. 3 PD I; T. Pfanner, *Military Uniforms...*, s. 104.

28 K. Coble, J.C. Tramazzo, *A US Perspective on Special Operations and the Law of Armed Conflict*, „International Review of the Red Cross” 2025, t. 107, nr 928, s. 89; T. Pfanner, *Military Uniforms...*, s. 104.

29 Art. 1 pkt 3 Regulaminu Haskiego „noszą stałą i dającą się rozpoznać z daleka odznakę wyróżniającą”; art. 44 ust. 3 PD I „[...] kombatanci są zobowiązani do odróżniania się od ludności cywilnej w czasie, gdy biorą udział w ataku lub w wojskowej operacji przygotowawczej do ataku”.

30 Art. 2 Regulaminu Haskiego „Ludność terytorium niezajętego, która przy zbliżeniu się nieprzyjaciela dobrowolnie chwyta za broń, aby walczyć z wkraczającymi wojskami i nie miała czasu zorganizować się zgodnie z art. 1, będzie uważaną za stronę wojującą, jeżeli jawnie nosi broń i zachowuje prawa i zwyczaje wojenne”.

31 Konwencje o ochronie ofiar wojny z 12.08.1949 r. (Dz.U. z 1956 r., nr 38, poz. 171).

32 Art. 44 ust. 1 PD I.

33 Art. 3 Trzeciej Konwencji Genewskiej.

komatanta³⁴), np. zgodne z prawem zabicie komatanta strony przeciwnej³⁵. Warto zaznaczyć, że w art. 4 tejże konwencji jest powtórzony wymóg noszenia stałego i dającego się z daleka rozpoznać znaku rozpoznawczego – jednakże istnieje pogląd, że w przypadku regularnych sił zbrojnych noszenie umundurowania nie jest wymagane³⁶. Nienoszenie takowych oznak, nawet jeśli legalne, w świetle prawa humanitarnego może skutkować utratą prawa do statusu jeńcy wojennego³⁷.

W art. 29 Regulaminu Haskiego można odnaleźć definicję szpiega – jest to „osoba, która, działając potajemnie lub pod fałszywymi pozorami, zbiera lub stara się zbierać wiadomości w obrębie działań jednej ze stron wojujących z zamiarem zakomunikowania ich stronie przeciwnej”. Zatem używając munduru lub oznak strony przeciwnej – działając pod fałszywymi pozorami – można uzyskać status szpiega³⁸, który jest związany z utratą prawa do statusu jeńcy wojennego³⁹. Taka osoba nadal podlega ochronie prawa humanitarnego, ale nie ma przywileju komatanta – więc może być sądzona przez stronę przeciwną za swoje działania wchodzące w jego zakres, w tym za zabicie komatanta strony przeciwnej⁴⁰. O takiej sytuacji można przeczytać w sprawie z 1974 r., kiedy to członkowie egipskich sił zbrojnych, w ubraniach cywilnych, zinfiltrowali terytorium Izraela i dokonali ataku, w konsekwencji czego zostali skazani przez izraelski sąd wojskowy, który odmówił im statusu jeńcy wojennego⁴¹.

Należy jeszcze rozważyć sytuację osób opuszczających statki powietrzne w niebezpieczeństwie – zarówno w sytuacji, kiedy to ich statek powietrzny miał niezgodne z prawem oznaczenia, jak i kiedy używają munduru strony przeciwnej, by uniknąć schwytania – oraz rozbitków okrętów wojennych używających oznaczeń strony przeciwnej. Zaczniemy od regulacji dotyczących wojny powietrznej. Jak już wiemy, używanie oznaczeń strony przeciwnej jest bezwzględnie zakazane, jednakże naruszenie norm prawa międzynarodowego nie pozbawia prawa do statusu jeńcy wojennego⁴². To, czy osoby opuszczające statek powietrzny w niebezpieczeństwie miałyby prawo do tego statusu po wylądowaniu, byłoby rozstrzygane na zasadach dotyczących prawa humanitarnego na lądzie lub na morzu. W takim wypadku, gdyby załoganci nosili mundur strony przeciwnej, np. w celu uniknięcia schwytania, to nie naruszałoby norm prawa międzynarodowego, ale zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami mogłoby być im odmówione prawo do statusu jeńcy wojennego. Pewne wątpliwości mogą natomiast wystąpić przy rozważaniach dotyczących wojny morskiej. Na okrętach wojennych załoganci często przebywają przez dłuższy okres – nie zawsze będą oni nosić mundury czy znaki odróżniające. Prawo do statusu jeńcy wojennego na morzu jest przyznane szerszemu gronu podmiotów⁴³. Można z tego wnioskować, że w przypadku rozbitków na morzu nie ma znaczenia wymóg noszenia znaku rozpoznawczego – wszyscy ranni i rozbitkowie, którzy wpadną w ręce przeciwnika, stają się jeńcami wojennymi z mocy prawa⁴⁴.

34 ICRC textbook, <https://casebook.icrc.org/highlight/combatants-and-pows> (dostęp: 11.03.2025).

35 L.R. Blank, *Combatant privileges and protections*, <https://lieber.westpoint.edu/combatant-privileges-and-protections/> (dostęp: 11.03.2025); Z. Falkowski, M. Marcinko, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014, s. 186-187.

36 M. Piątkowski, *Wojna powietrzna...*, s. 595 i nast.

37 L.R. Blank, *Combatant...*; art. 44 ust. 4 PD I; T. Pfanner, *Military Uniforms...*, s. 120.

38 The Commander's handbook on the law of land warfare FM 6-27, s. 2-25; T. Pfanner, *Military Uniforms...*, s. 106; S. Gutan, *The Use...*, s. 175.

39 Art. 46 ust. 1 PD I „[...] Niezależnie od jakiegokolwiek innego postanowienia Konwencji i niniejszego protokołu członek sił zbrojnych strony konfliktu, który znajdzie się we władzy strony przeciwnej w czasie uprawiania działalności szpiegowskiej, nie ma prawa do statusu jeńcy wojennego i może być traktowany jak szpieg”.

40 L.R. Blank, *Combatant...*

41 Reguła 106 *Customary IHL Database*, <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule106> (dostęp: 2.03.2025).

42 Art. 44 ust. 2 PD I.

43 J. Kraska i in., *Newport Manual...*, s. 216.

44 Art. 16 Konwencja genewska o polepszaniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu z 12.08.1949 r. (Dz.U. z 1956 r., nr 38, poz. 171).

Używając oznak lub mundurów strony przeciwnej, pewne grupy jednostek narażają się na utratę statusu kombatanta. Natomiast wszystkie grupy ryzykują brakiem prawa do statusu jeńca wojennego i szczególnej ochrony z nim związanej. Ponadto, istnieje możliwość bycia uznanym za szpiega.

4. Penalizacja

Nie ulega żadnej wątpliwości, że naruszenia prawa humanitarnego powinny być karane, jednakże na gruncie prawa międzynarodowego nie zawsze się tak dzieje. W myśl PD I państwa są zobowiązane do karania tylko ciężkich naruszeń konwencji genewskich lub protokołów dodatkowych⁴⁵. To, jaki czyn jest ciężkim naruszeniem, określa art. 85 PD I. Inne naruszenia mają być zwalczane, ale ich karalność nie jest określona wprost⁴⁶. Wybór sposobu zwalczania jest uprawnieniem dyskrecjonalnym państw. Naruszenie zakazu używania oznak lub mundurów strony przeciwnej z art. 39 ust. 2 nie jest ciężkim naruszeniem. Nie spełnia żadnych przesłanek wymienionych w art. 85.

Mimo to pewne państwa wprowadziły do swoich porządków prawnych penalizację używania mundurów i oznak strony przeciwnej w sposób bezprawny. Doskonałym przykładem jest tutaj Polska i jej kodeks karny. W art. 126 § 2 k.k. znajduje się następujący typ rodzajowy – ten kto w czasie działań zbrojnych posługuje się w sposób niezgodny z prawem flagą państwową lub odznaką wojskową nieprzyjaciela podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. Jest to przestępstwo bezskutkowe – penalizowane jest samo działanie, a nie skutek z niego wynikający⁴⁷ – oraz umyślne – zarówno w wariacie zamiaru bezpośredniego, jak i ewentualnego⁴⁸.

Dopiero naruszenie zakazu poprzez zabicie albo dokonanie poważnego uszczerbku na zdrowiu podczas bezprawnego używania munduru lub oznak przeciwnika jest zbrodnią wojenną, a więc występuje obowiązek ścigania i karania takiego rodzaju czynu. Na tym etapie warto odnieść się do konwencji oraz instytucji, jakimi są Statut Rzymski i Międzynarodowy Trybunał Karny (dalej: MTK lub Trybunał). Trybunał ma jurysdykcję wobec osób, które dopuściły się najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej i działa według zasady komplementarności – obowiązek ścigania i karania zbrodni w pierwszej kolejności należy do państw, a sam Trybunał wkracza dopiero w momencie, kiedy nie są one w stanie lub nie chcą tego zobowiązania wykonać⁴⁹. W Statucie Rzymskim enumeratywnie są wymienione zbrodnie, które wchodzi w jurysdykcję materialną Trybunału. Typ rodzajowy, który nas interesuje, znajduje się w art. 8 ust. 2 lit. b tiret vii Statutu Rzymskiego⁵⁰, natomiast szczegółowe znamiona znajdziemy w Elementach Definicji Zbrodni⁵¹, które są aktem będącym pomocą w wykładni przepisów⁵². Po pierwsze czyn musi być umyślny⁵³, co jest rozumiane jako zamiar – zmierzanie do popełnienia lub

45 Art. 86 ust. PD I.

46 S. Gutan, *The Use...*, s. 176.

47 M. Piątkowski, *Wojna powietrzna...*, s. 569.

48 R.A. Stefański, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2025.

49 T. Lachowski, *Odpowiedzialność Władimira Putina przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym za zbrodnie popełnione na terytorium Ukrainy: Od zbrodni wojennych do ludobójstwa*, „Sprawy Międzynarodowe” 2023, t. 76, nr 2, s. 40; art. 1 Statutu Rzymskiego.

50 Art. 8 ust. 2 lit. b tiret vii „bezpodstawne używanie flagi rozjemczej lub sztandaru, lub oznak wojskowych i munduru nieprzyjaciela, lub Organizacji Narodów Zjednoczonych, jak również oznak rozróżniających, ustanowionych przez Konwencję Genewską, skutkujące śmiercią lub poważnym zranieniem osoby”.

51 International Criminal Court, *The Elements of Crime*, The Hague 2011, s. 21.

52 J. Izydorczyk, *War Crimes under the Rome Statue of the International Criminal Court*, „Toruńskie Studia Polsko-Włoskie” 2023, nr 19, s. 249.

53 Art. 30 ust. 1 Statutu Rzymskiego „O ile niniejszy statut nie stanowi inaczej, osoba ponosi odpowiedzialność karną i podlega karze za zbrodnię objętą jurysdykcją Trybunału tylko wtedy, gdy świadomie i z zamiarem jej popełnienia realizuje znamiona zbrodni”.

zamiar wywołania skutku lub świadomość, że działanie wywoła taki skutek – i świadomość – wiedza, że istnieje określona okoliczność albo że skutek nastąpi w normalnym następstwie zdarzeń. Dodatkowo czyn musiał być popełniony w kontekście konfliktu zbrojnego, a sam sprawca musiał wiedzieć, że on występuje. Ostatnią przesłanką jest bezprawne użycie flagi, oznak lub munduru strony przeciwnej przez sprawcę, który wiedział o bezprawności takiego działania, a jego zachowanie skutkowało śmiercią lub poważnym uszczerbkiem na zdrowiu. Wyżej wymieniona zbrodnia ma charakter przestępstwa skutkowego⁵⁴. W polskim k.k. nie znajduje się *expressis verbis* typ rodzajowy penalizujący ten rodzaj zbrodni wojennej, ale w art. 122 § 2 można znaleźć odesłanie do norm prawa humanitarnego – karze podlega, kto w czasie działań zbrojnych stosuje środek walki zakazany przez prawo międzynarodowe.

5. Zakończenie

Używanie mundurów lub oznak strony przeciwnej w trakcie konfliktu zbrojnego jest legalne poza pewnymi sytuacjami, wynikającymi z prawa pisanego i zwyczajowego. Nie może zachodzić w trakcie walki lub przemieszczania się do rejonu walki oraz nie może stanowić aktu wiarołomstwa. Norma ta obowiązuje zarówno w konfliktach międzynarodowych, jak i niemiędzynarodowych. W podobnym brzmieniu ma ona zastosowanie zarówno do wojny lądowej, jak i morskiej, ale w przypadku wojny lotniczej zakaz ten ma charakter bezwzględny. Nawet dozwolone użycie tego środka walki może skutkować poważnymi skutkami prawnymi – można w ten sposób pozbawić się statusu kombatantha, zostać uznanym za szpiega oraz, co wynika również z poprzednich dwóch sytuacji, prawa do statusu jeńcy wojennego. Naruszenie ograniczeń prawa humanitarnego dotyczące używania mundurów lub oznak strony przeciwnej nie jest ciężkim naruszeniem konwencji genewskich, ale jeśli skutkuje śmiercią lub poważnym uszczerbkiem na zdrowiu, to stanowi zbrodnię wojenną. Uprawnieniem dyskrecyjnym państw jest wybór sposobu zwalczania naruszeń, które nie są ciężkie – brak jest wymogu karalności. Używanie mundurów lub oznak strony przeciwnej skutkujące lub zmierzające do zabicia albo poważnego uszczerbku na zdrowiu należy do jurysdykcji rzeczowej Międzynarodowego Trybunału Karnego. W Polsce jest penalizowane w klauzuli ogólnej, zaś bezprawne używanie odznak i mundurów w oddzielnym typie rodzajowym. Opaski i taśmy naramienne kwalifikują się jako odznaki państwowe.

Zdecydowanie ogranicza prawo humanitarne fakt, że nie każde naruszenie Konwencji Genewskich i Protokołów Dodatkowych jest karalne. By wzmocnić siłę prawa humanitarnego, należałoby wprowadzić poprawki, które zobowiązałyby do karania każdego ich naruszenia. Dodatkowo, pozycja Trybunałów Międzynarodowych powinna zostać wzmocniona, a ich kompetencje rozszerzone. Tylko w ten sposób możliwe będzie egzekwowanie odpowiedzialności za naruszenia.

Bibliografia

- Coble K., Tramazzo J.C., *A US Perspective on Special Operations and the Law of Armed Conflict*, „International Review of the Red Cross” 2025, t. 107, nr 928. <https://doi.org/10.1017/S1816383124000419>
- Falkowski Z., Marcinko M., *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2014.
- Góralczyk W., Karski K., Sawicki S., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2024.
- Gutan S., *The Use of the Uniform of the Enemy – Between Perfidy and the Ruses of War*, „The 16th International Scientific Conference «Strategies XXI» Proceedings” 2020, t. 16, cz. 2.

54 M. Piątkowski, *Wojna powietrzna...*, s. 569.

- Izydorczyk J., *War Crimes under the Rome Statue of the International Criminal Court*, „Toruńskie Studia Polsko-Włoskie” 2023, nr 19. <https://doi.org/10.12775/TSP-W.2023.013>
- Izydorczyk J., *Wiarołomstwo wojenne*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” 2023, nr 113. <https://doi.org/10.18778/0208-6050.113.11>
- Kraska J., Letts D., Pedrozo R., von Heinegg W., McLaughlin R., Farrant J., Ishii Y., Khurana G., Saton K., *Newport Manual on the Law of Naval Warfare*, Newport 2023.
- Lachowski T., *Odpowiedzialność Władimira Putina przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym za zbrodnie popełnione na terytorium Ukrainy: Od zbrodni wojennych do ludobójstwa*, „Sprawy Międzynarodowe” 2023, t. 76, nr 2. <https://doi.org/10.35757/sm.2023.76.2.01>
- Ochman P., Wojaś J., *Podstęp i wiarołomstwo w czasie konfliktu zbrojnego – prawne aspekty i możliwości współczesnego wykorzystania*, „Sprawy Międzynarodowe” 2016, nr 2.
- Pfanner T., *Military Uniforms and the Law of War*, „International Review of the Red Cross” 2004, t. 86, nr 853. <https://doi.org/10.1017/S1560775500180113>
- Piątkowski M., *Wojna powietrzna, a międzynarodowe prawo humanitarne*, Łódź 2021. <https://doi.org/10.18778/8142-942-9>
- Stefański R.A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2025.

Podręczniki wojskowe

- Australian Defence Force, *LOAC Manual (2006)*, Canberra 2006.
- Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code).
- The Commander's handbook on the law of land warfare FM 6–27.

Akty prawne

- International Criminal Court, *The Elements of Crime*, The Hague 2011.
- Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej (Dz.U. z 1927 r., nr 21, poz. 161 ze zm.).
- Konwencja genewska o polepszaniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu z 12.08.1949 r. (Dz.U. z 1956 r., nr 38, poz. 171).
- Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay 10.12.1982 r. (Dz.U. z 2002 r., nr 59, poz. 543).
- Konwencja o przerabianiu statków handlowych na okręty wojenne z 18.10.1907 r. (Konwencja haska VII) (Dz.U. z 1936 r., nr 6, poz. 65).
- Konwencje o ochronie ofiar wojny z 12.08.1949 r. (Dz.U. z 1956 r., nr 38, poz. 171).
- Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie 17.07.1998 r. (Dz.U. z 2003 r., nr 78, poz. 708).
- Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (Dz.U. z 1947 r., nr 23, poz. 90).
- Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks Karny (Dz.U. z 2024 r., poz. 17 ze zm.).

Źródła internetowe

- Bąk M., *Plamy i taśmy – rzecz o maskowaniu*, <https://www.tysol.pl/a93801-tylko-u-nas-marcin-bak-plamy-i-tasmy-rzecz-o-maskowaniu> (dostęp: 12.03.2025).
- Blank L.R., *Combatant privileges and protections*, <https://lieber.westpoint.edu/combatant-privileges-and-protections/> (dostęp: 11.03.2025).

ICRC textbook, <https://casebook.icrc.org/highlight/combatants-and-pows> (dostęp: 11.03.2025).

Łabuz M., *Chuligani Skorzenego – 150. Brygada Pancerna w Ardenach, część 1, „II WOJNA ŚWIATOWA 2025”*, <https://warhist.pl/artykul/chuligani-skorzenego-150-brygada-pancerna-w-ardenachczesc-1/> (dostęp: 15.02.2025).

Reguła 62 Customary IHL Database, <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule62> (dostęp: 15.02.2025).

Reguła 106 Customary IHL Database, <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule106> (dostęp: 2.03.2025).

Trial of Otto Skorzeny and Others, https://www.worldcourts.com/imt/eng/decisions/1947.09.09_United_States_v_Skorzeny.pdf (dostęp: 30.05.2025).